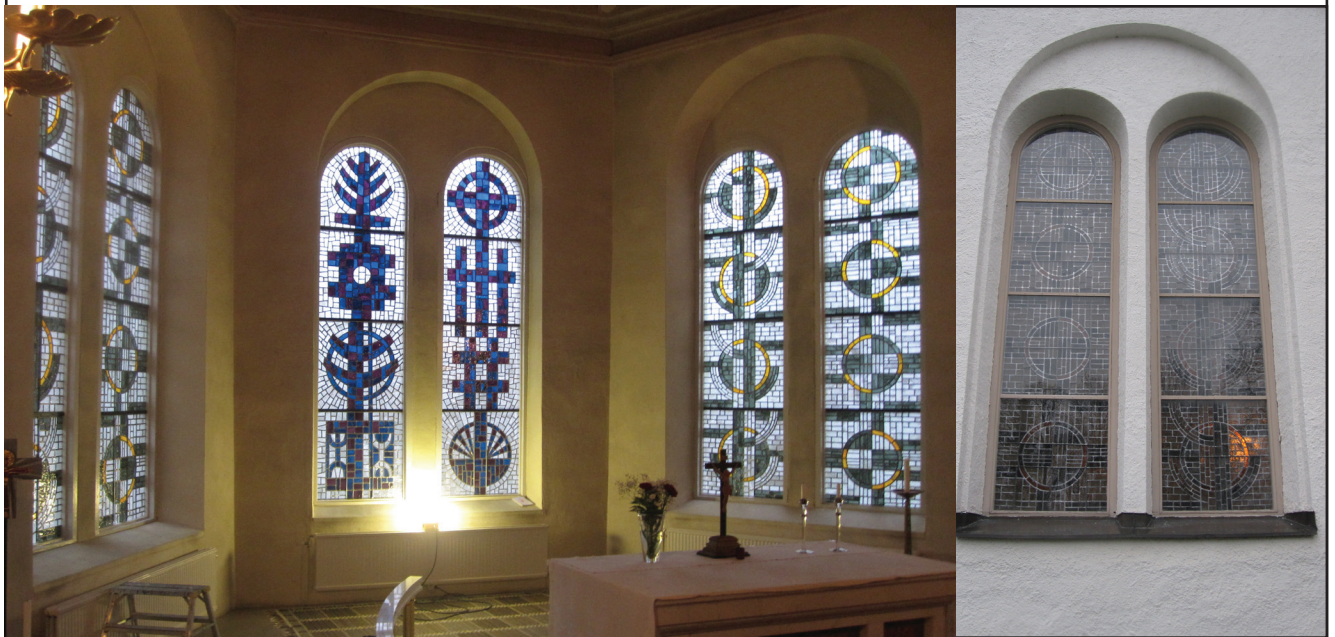

Vrigstads kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med restaurering av
korfönster i Vrigstads kyrka
Vrigstads socken i Sävsjö kommun
Jönköpings län, Växjö stift

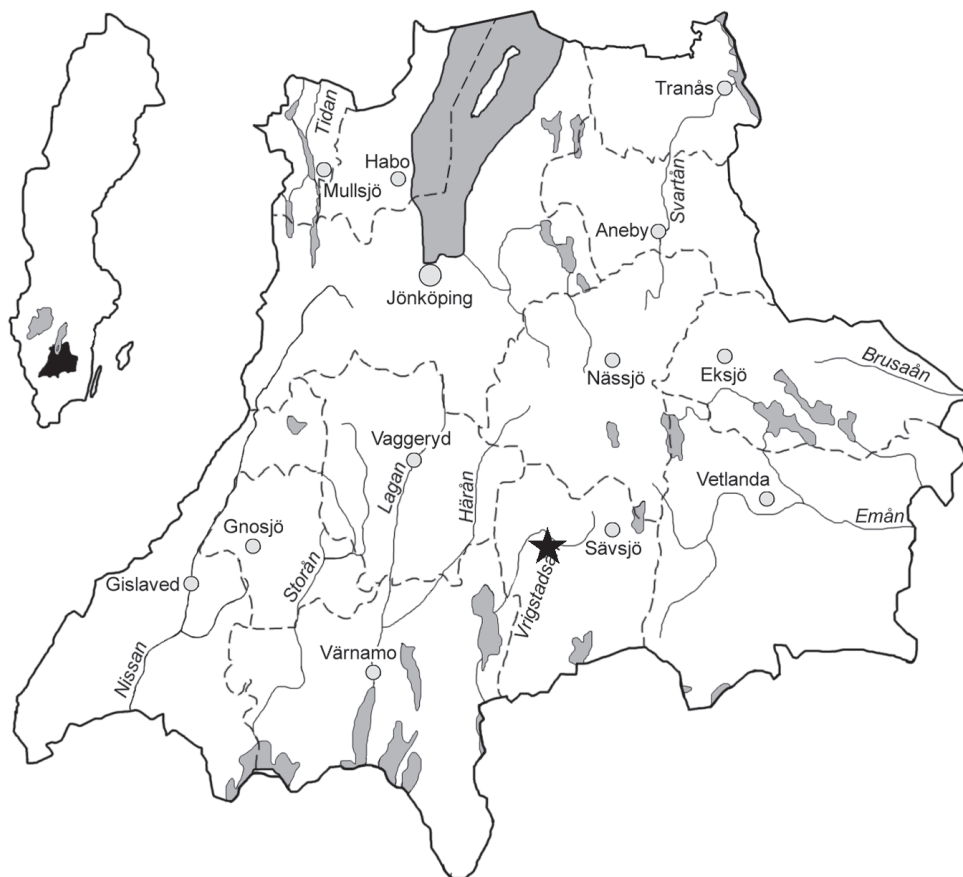
Vrigstads kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med restaurering av

korfönster i Vrigstads kyrka

Vrigstads socken i Sävsjö kommun

Jönköpings län, Växjö stift

Rapport och foto: Anders Franzén
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

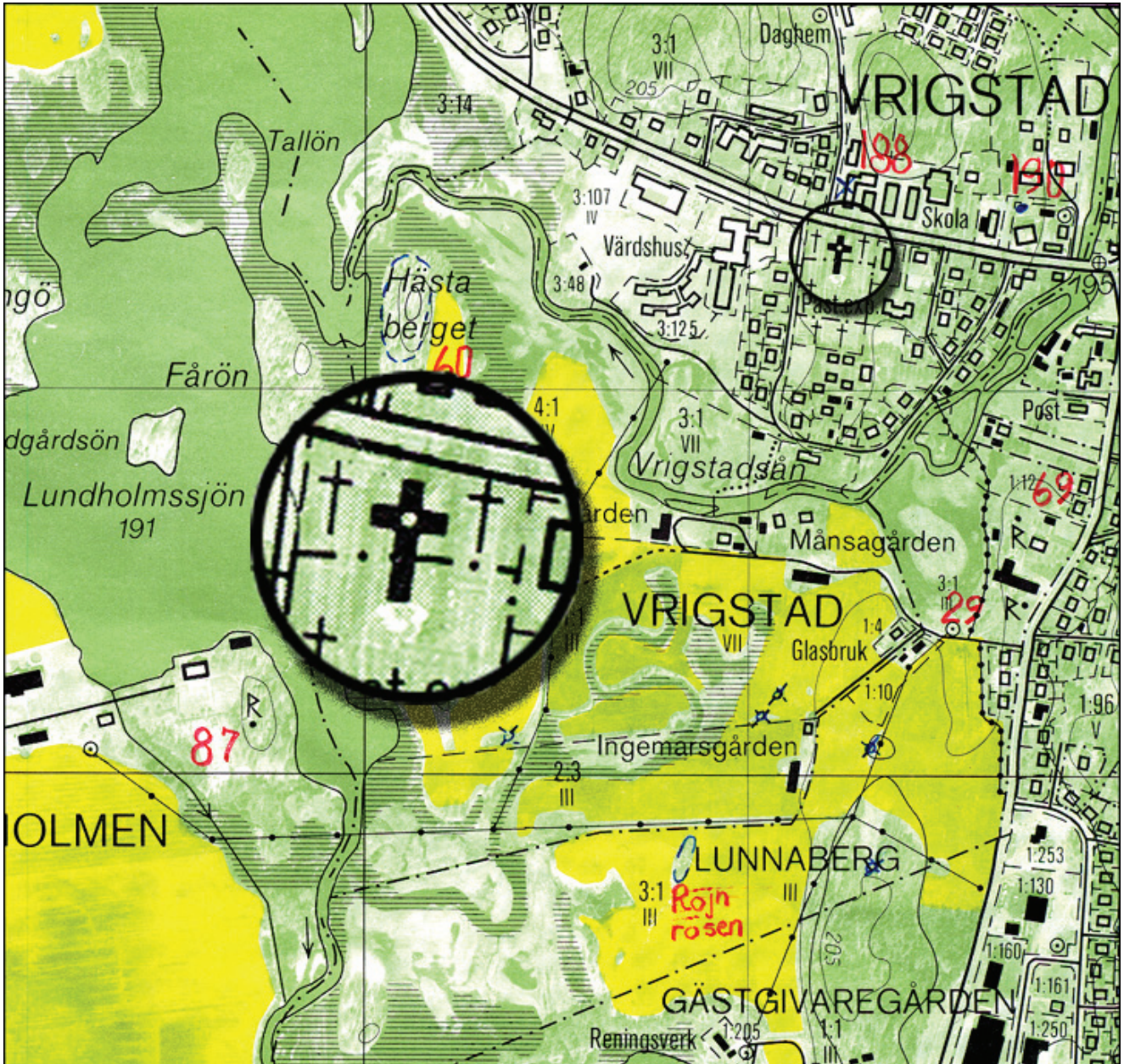
Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2013

Innehåll

Inledning	5
Syfte	5
Historik	5
Beskrivning före åtgärdernas genomförande	5
Vidtagna åtgärder	7
Sammanfattning	8
Referenser	11
Tekniska och administrativa uppgifter	11

Utdrag ur ekonomiska kartans blad Vrigstad 6E 1d.

Inledning

Länsstyrelsen beviljade tillstånd den 5 april 2012 för restaurering av korfönstren i Vrigstads kyrka och stadgade samtidigt att arbetena skulle följas av antikvarisk medverkan. Byggherren valde att anlita antikvarie Anders Franzén, Jönköpings läns museum, för denna medverkan. Arbetena genomfördes hösten 2012 och föreliggande rapport sammanfattar vad som framkom vid arbetena.

Syfte

Syftet med åtgärderna var i första hand att åtgärda den ihopsäckning och deformation som den underdimensionerade stagningen hade orsakat genom åren.

Den antikvariska medverkans syfte var att ge antikvariskt motiverade råd och anvisningar i restaureringsprocessen och att dokumentera genomförda åtgärder.

Historik

Vrigstads kyrka uppfördes på 1860-talet som en nyklassicistisk kyrka med polygonalt kor. Arkitekterna bakom gestaltningen var Fredrik Wilhelm Scholander och Thor Medelplan vid Överintendentsämbetet. En omfattande ombyggnad genomfördes i början av 1960-talet under ledning av arkitekt Lars Stalin, Jönköping. Kyrkorummets gestaltning omdanades på ett genomgripande sätt och denna ombyggnad präglar än i dag interiören. En del av omgestaltningen gällde korfönstren, som då försågs med glasmålningar av konstnären Bo Beskow.

Beskrivning före åtgärdernas genomförande

Koret är försett med sex rundbågiga fönster som grupperar sig två och två. De två fönstren i mitten återger, enligt konstnärens beskrivning, *Kunskapens träd* och *Livets träd*. Det var vid planeringen av konstverket som Bo Beskow fastnade för träden utanför korfönstren och lät sig inspireras av dessa. Han ville föra in träden i kyrkorummet som symboler, men samtidigt vända uppmärksamheten mot altaret. Resultatet visar en sträng och enkel symbolik i kraftiga färger. Sidofönstren gestaltades med strävan att inte dra till sig uppmärksamheten från centralfönstret.

De yttre bågarna har rutor av vanligt planglas. De inre fönstren består av tjocka glas med olika kulörer. Varje fönster omfattar fyra fönsterkassetter på höjd, vilka är monterade i träkarmar. Glasen är, enligt uppgift, tillverkade ”efter en medeltida primitiv metod” och

Det högra (inifrån sett) sidofönstret i koret inför arbetena.

Centralfönstret i koret inför arbetena.

Det vänstra (inifrån sett) sidofönstret i koret inför arbetena.

har en mycket porös yta och en mer jämn. Glasen är vitaktiga eller infärgade i andra kulörer, men inte målade, fränsett konstnärens signatur. Glasen är tillverkade vid Gullaskruvs glasbruk.

Glasen är försedda med spröjsar av bly som följer figurmotiven. Blyspröjsarna är anpassade till glasens tjocklek om ca 5 mm. Blyspröjsarnas bredd är 10 resp 12 mm. Blyspröjsningen har ställvis en sannolikt ursprunglig förstärkning av tunn, platt metall som följer blyspröjsarnas konturer. Dessa metallförstärkningar är lödda fast i spröjsarna. Dessa stödjärn har varit tänkta att stabilisera konstruktionen, men eftersom de är klena och inte raka, fyller de inte sin funktion. Vidare är de något för korta.

Att de äldsta stagen inte varit tillräckliga för att stabilisera fönstren har upptäckts tidigt och därför finns sekundära rundstag på vissa kassetter.

Ett annat problem är att glaskassetterna i sin helhet är någon för små (ca 10 mm) i förhållande till de fast monterade träramarna. Fönstren är monterade med trälistor på de vertikala sidorna och med plattjärn på de horisontella sidorna.

I den mitre kassetten har ett horisontellt stad monterats sekundärt, men ändå inte kunnat förhindra fönstrets defomation.

Ett av fönstren mot sydväst med ett sekundärt stag som lossnat och lagts sig i botten av fönstret.

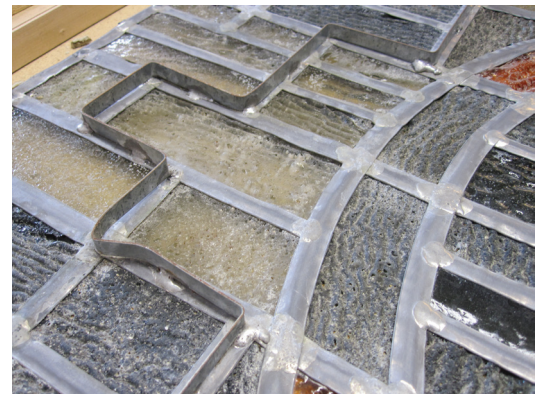
Vidtagna åtgärder

Arbetena hade föregåtts av en provrestaurering av en fönsterkassett. Denna klargjorde de förutsättningar och brister som fönstren var behäftade med. Glaskassetterna var något för små för att passa in i ramarna. I provfönstret gjordes kassetten något större genom att de yttre blykanterna kompletterades med en yttre blyspröjs som breddade den yttre blyramen. Ett annat problem var att fönstren hade sjunkit ihop och deformerats. De befintliga stödjärnen måste kompletteras med nya med bättre stabilitet. Detta innebar att stödjärnen på vissa ställen riskerade att inte döljas bakom en blyspröjs utan måste löpa bakom glas. Under förutsättning att stagen skulle fästas på glasens baksida som är vänd utåt skulle risken för att de skall störa intrycket kunna minskas. För att minimera ingreppen föreslogs att de befintliga stödjärnen skulle bevaras, men urtag göras där de nya skall monteras. Slutligen konstaterades att inga skadade glas skulle bytas, utan endast limmas. Visserligen är glasmaterialet ställvis missfärgat, men detta skulle inte åtgärdas.

Provrestaureringen utfördes av Winfried Baier, Glaskonst Winfried Baier i Tranås.

I programmet för upphandlingen stadgades att respektive entreprenör själv skulle föreslå åtgärder för att avhjälpa problemen. Som entreprenör valdes Klockaregårdens fönsterhantverk och Snickeri AB, Aneby.

Vid startmötet diskuterades förutsättningarna och åtgärderna vid entreprenaden och i allt väsentligt var avsikten att genomföra åtgärder i enlighet med provfönstret. Ett frågetecken var emellertid valet av förstärkande stag. Vid en följande diskussion i verkstaden dryftades utformningen och materialvalet beträffande stagen. Det beslutades att de nya stagens dimensioner skulle vara identiska med provfönstrets, d.v.s. 2 x 10 mm. Entreprenören visade två alternativa

Bilder från arbetet med provfönstret. Här framgår bland annat den veckade förstärkning, som inte tjänat sitt syfte, förstärkningar som inte når ut till kassetternas ytterkanter och fönsterglasens porösa yta.

Ovan: Här har den inre blyglaskassetten demonterats för åtgärder på verkstaden.

Nedan: Arbetena genomfördes i tre etapper där 1/3 av kassetterna togs in på verkstaden.

stag i dessa dimensioner. Efter noggrann genomgång beslutades att använda de stag som har en förzinkad yta av tre skäl. Dessa stag riskerar inte att rosta eller att få rostfläckar, stagen riskerar inte att er hålla en fläckig yta av det flussmedel som används vid lödningsarbete och de har en kulör som i hög grad överensstämmer med den blyyta som fönstren kommer att ha efter restaureringen. Blyytan putsades upp med stålborste vid restaureringen för att möjliggöra lödning och blyytan bedömdes således bli betydligt ljusare än inför arbetena. Allt talade för att blyspröjsningen och de valda stagen kommer att åldras på ett likartat sätt beträffande kulör och yta. Att använda rostfria stag var uteslutet bland annat eftersom dessa inte skulle kunna lödas.

Vid det första byggmötet framkom att de vidtagna åtgärderna inte följde de ursprungliga planerna i alla delar. Avvikelsen låg i att stagen inte drogs från kant till kant i kassetten. I stället var stagen dragna från och till strategiska punkter i blyspröjsningen på baksidan. Från teknisk synpunkt kunde möjligen befaras att stabiliteten inte skulle bli den önskvärda, men detta garanterades av entreprenören. Från antikvarisk synpunkt var det en fördel att inga stag behövde dras på andra ställen än i linje med befintlig blyspröjsning. Alla äldre, befintliga stag bevarades.

Avsikten var inte att byta ut några glas, bland annat eftersom det bedömdes vara svårt att finna snarlikt ersättningsglas. Därför skulle spruckna glas inte bytas ut och inte heller förses med blyspröjs vid sprickan, utan limmas. Vid genomförandet lyckades entreprenören få tag i snarlikt glas och därför skedde enstaka glasbyten. Ingen limning förekom. För att göra kassetterna något större pålödtes en kompletterande blyspröjs ytterst. Blyspröjsarnas kitt penslades på sedvanligt sätt.

Vid återmonteringen av kassetterna återanvändes flertalet skruvar (spårskruv) och metallisterna kunde också återanvändas.

Allt arbete med fönsterkassetterna skedde på verkstad. Inga träreparationer var nödvändiga.

Vid restaureringen målades träkarmarnas insida med linoljefärg i befintlig kulör, ljus gråvit, NCS S 1502-Y.

Under arbetena noterades att mellanrummet mellan inner- och ytterbågar är tämligen tätt och att detta utrymme värms upp kraftigt när solen ligger på. Detta kan påverka blyet och bör eventuellt åtgärdas genom någon form av ventilation.

Sammanfattning

Genom restaureringen åtgärdades på ett lämpligt sätt de deformationsproblem som fönstren var behäftade med. Ventilationsproblematiken bör följas kontinuerligt.

Ovan: Sidofönster efter restaurering.
 Övan till vänster: De nya stagen som dragits och fästs vid strategiska punkter, men når inte ända fram till kassettkanterna.
 Nedan till vänster: Koret med fönsterna vid slutbesiktningen.

Korfönstren efter restaurering.
Ovan: Fönstret till höger (inifrån sett).
Nedan: Fönstret till vänster (inifrån sett).
Till höger: Mittfönstret.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum, arkivet.

Tryckta källor och litteratur

Haas, Jonas. 2005. *Glasmåleri. Kulturhistorisk inventering av kyrkligt glas-
måleri i Växjö stift, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum 2005:6.

Haas, Jonas. 2008. *Vrigstad kyrka. Kulturhistorisk karakterisering och
bedömning*. Jönköpings läns museum 2008:22.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd:	432-1430-12
Jönköpings läns museums dnr:	265/10
Byggherre:	Sävsjö kyrkliga samfällighet
Bygglédare:	Arkitekthuset i Jönköping AB genom Maria Williamsson
Ettreprenör:	Klockaregårdens fönsterhantverk och snickeri AB, Aneby
Antikvarisk medverkan:	Jönköpings läns museum genom Anders Franzén
Rapportansvarig:	Jönköpings läns museum genom Anders Franzén
Foto (om inget annat anges):	Jönköpings läns museum genom Anders Franzén
Slutbesiktning:	9/11 2012
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Sävsjö kommun
Socken:	Vrigstads socken
Fastighetsbeteckning:	Vrigstads kyrka
Belägenhet:	Ekonomiska kartans blad Vrig- stad 6E 1d

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Byggnadsvårdsrapport 2013:12
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM

